

ירושלים, מס' 191

שנת 1471

--- נולדה בתי שמחה,¹ במזל (ל) (טוב) והצלחה, בירושלים עיר (ה) (קודש), יום שמיני-עצרת, התחלת שעה שלישית מן היום, שנת רל"ב.²

מקור: רשימת לידות ופטירות של משפחת שולאל.

פורסם: י"מ טולידאנו, "תולדות הנגידים בני שולאל במצרים ובא"י", העולם, א (תרס"ז), עמ' 519–520; י' בן-צבי, "כתר גיבור", מחקרים ומקורות, ירושלים תשכ"ו, עמ' 581.

ספרות: א"ל פרומקין וא' ריבלין, תולדות חכמי ירושלים, א, ירושלים תרפ"ט, עמ' 27; אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, ב, עמ' 449–450.

- 1 לפי ביאורו של המהדיר המדובר בבתו של ר' נתן הכהן שולאל. הרשימה נכתבה בסוף כ"י "כתר-תורה" (תאג') משנת ה"י"ב / 1252, שנמצא בגיבור שליד דמשק. הרשימה נכתבה ברובה בידי ר' נתן הכהן שולאל; השאר נכתב בידי בני משפחתו אחריו. הרשום בה הוא הבסיס לתארוך תולדות שני הנגידים לבית שולאל.
- 2 כ"ב בתשרי רל"ב / 23 בספטמבר 1471.

ירושלים, מס' 192

שנת 1472 / 3

וזה עשיתי להרב) ר' יוסף ירושלמי¹ בקיום קצת כתיבות שהובאו מירושלם, שמנוהו שליח בכל הקהילות, שנת הרל"ג (ראש) (הודש) טבת,² נוסף על השליחות) הקוד(מת).

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 105, דף 174 ע"א – מיעון בראש מכתב-המלצה שכתב ר' מיכאל באלבו בקנדיאה למען ר' יוסף ירושלמי.

פורסם: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 194.

ספרות: יערי, שלוחי ארץ-ישראל, עמ' 213–214; ד' תמר, "תשובה חדשה של ר' יוסף קולון בענין ארץ-ישראל", ציון, יח (תשי"ג), עמ' 129 והערה 23; הקר, עליית יהודי ספרד (שלם), עמ' 129; הנ"ל, עליית יהודי ספרד (קתדרה), עמ' 29–30.

- 1 ר' יוסף ירושלמי יצא לשליחותו במחצית השנייה של המאה הטי"ו בגלל חובותיה המעיקים של קהילת ירושלים, שמקורם במסים הכבדים שהוטלו מאז שנות החמישים של המאה הטי"ו על קהילות ארץ-ישראל בעקבות המלחמות בין העות'מאנים לממלוכים (וראה בעניין זה מס' 177 והערה 10 שם ומס' 186). ר' יוסף הוא השליח השני של קהילת ירושלים הידוע לנו. מדברי באלבו משתמע, שהיתה זו שליחותו השנייה. הקטע המובא כאן הוא פתיחה ל"קיום", כלומר, אישור חתימות השולחים, שנעשה בקנדיאה. אישורים מעין אלה מקנדיאה ידועים לנו עוד מן המאה הי"ד (וראה לעיל, מס' 101, הערה 1). לדברי פריימן היה ר' יוסף ירושלמי "אשכנזי", אך יערי חלק על כך והציע לזהותו עם ר' יוסף בן חלפון, החתום על איגרת השליחות משנת 1455 (וראה לעיל, מס' 177). גם תמר דוחה את דברי פריימן, אלא שהוא מציע לזהות את ר' יוסף ירושלמי עם שליח ירושלים ר' יוסף ספרדי, הנוכח בתשובת מהרי"ק (וראה לעיל, מס' 189). הקר מציע לזהות את ר' יוסף ירושלמי ואת ר' יוסף הספרדי עם ר' יוסף בן גדליה ן עמנואל, החתום על מעשה בית-דין מירושלים (וראה לעיל, מס' 187 והערה 10 שם). ר' אליהו קפסאלי מספר על ר' יוסף הירושלמי, ראש ישיבת ברישה (וראה לעיל, מס' 130), והמהדירים מעלים את ההצעה המסופקת לזהותו עם ר' יוסף הירושלמי דן. ראה: סדר אליהו זוטא, עמ' 252, הערה 94.
- 2 בדצמבר 1472.

ירושלים, מס' 193

שנת 1472 / 3

וזה עשיתי לר' שמואל קושדינו בקורון¹ כדי שיהיה מופקד הרב) ר' יוסף הנו(כר) בידו.²

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 105, דף 175 ע"א – מיעון בראש מכתב-המלצה שכתב ר' מיכאל באלבו בקנדיאה למען ר' יוסף ירושלמי.

פורסם: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 197.

ספרות: ראה לעיל, מס' 192.

1 Koroni או Coron שבדרום הפילופונסוס.

2 על ר' יוסף ראה לעיל, מס' 192, הערה 1.

1472 /

ירושלים, מס' 194

וזה¹ שלח לי (כבוד) ה(רב) ר' יוסף ירושלמי² בהיותי בקניאה³.

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 105, דף 175 ע"א – מיעון בראש מכתב-המלצה שכתב ר' מיכאל באלבו בקנדיאה למען ר' יוסף ירושלמי.

פורסם: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 197.

ספרות: ראה לעיל, מס' 192.

1 כלומר, איגרת ששלח ר' יוסף לבאלבו. עניינה, כפי הנראה, בקשת המלצה או עזרה.

2 על ר' יוסף ירושלמי ראה לעיל, מס' 192, הערה 1.

3 Khandia או Canea שבכרתים.

שנת 1473

ירושלים, מס' 195

ועתה מלכים נלחמו ולקחו כספנו וזהבנו ואת כל יגיע כפינו¹. וזה כמה שנים ירושלם, משוש כל הארץ, היא יושבת כאשה אלמנה, ועדת מי מנה היתה למנה², לעבדים רוכבים על סוסים³, רומסים וחומסים את ממוננו, דבקה לארץ בטננו.

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 105, דף 175 ע"א – איגרת שליחות לר' יוסף ירושלמי.

פורסם: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 196.

ספרות: ראה לעיל, מס' 192.

1 על הסיבות לשליחותו של ר' יוסף הירושלמי ראה לעיל, מס' 192, הערה 1. קטע זה לקוח מאיגרת נוספת שניתנה לידי ר' יוסף.

2 כלומר, עדת היהודים, שנתברכה בברכת "מי מנה עפר יעקב" (במדבר כג: ו), היתה למנה, כלומר, למס.

3 הכוונה לממלכים. פריימן פרסם את האיגרת ככתב-המלצה שכתב ר' מיכאל באלבו בקנדיאה. יערי הראה, שזו העתקה של איגרת השליחות בידי באלבו. ראה: יערי, שלוחי ארץ-ישראל, עמ' 213, הערה 18.

לפני שנת 1474

ירושלים, מס' 196

וקבלה¹ זו העתקת² בסיון רל"ד³ בוניז"א⁴ מתפלת ר' משה ז(כרו) ל(חיי) ה(עולם) ה(בא), שנסע לירושלים עיר הקדש והלך לעולמו ביום שני כשבא לשם.

מקור: כ"י מוסקווה, ספריית המדינה, אוסף גינצבורג, 109, דף 513 ע"ב.

ספרות: קופפר, מנחם אולדנדורף, עמ' 220.

1 כוונת הכותב למנהג אמירת תהילים סז ("למנצח בנגינות מזמור שיר") כל ימי ספירת העומר, ובעיקר לפירוש המנהג. "קבלה" פירושה "מסורת".

2 הכותב הוא מנחם אולדנדורף, משורר ומתרגם, דרשן ומעתיק, יליד העיר פראנקפורט, שעבר בצעירותו לצפון איטליה; ראה: קופפר, עמ' 212–216. רשימת כתבי-יד שהעתיק ראה: בית-אריה, כתבי-יד, עמ' 274, הערה 105.

3 שנת 1474.

4 ויניציה.

ירושלים, מס' 197

בין שנת 1473 לשנת 1474

ענד (כאן) הסדר של הגאון מ(ורנו) (הרב) יוסף קולון ז(כרו) (לברכה), שנתן גט על תנאי בשליח להולכה בפויאה,¹ והבעל, שמו יעקב כהן, שהלך לעיר הקדש וחזר לעיר פויאה קודם הזמן² ובא אל אשתו כאשר היתה בתחילה.³

מקור: כ"י אוקספורד, בודליאנה, Hunt 221. (קטלוג נויבאוואר, מס' 820), דף ע"א – חתימת סדר הגט לר' יוסף קולון (מהרי"ק).

1 פאביה (Pavia) שבאיטליה.
2 המדובר בעולה-רגל לארץ-ישראל, שלפני צאתו לדרכו כתב גט על תנאי, על-מנת שישוּב ממסעו עד תאריך מסוים. הגט נמסר מן-הסתם כדי למנוע את עיגונה של האישה במקרה של היעלמות הבעל בלא עדים או את היזקקותה לחליצה במקרה של מות הבעל. יש לזכור, שהבעל היה כהן, והרי כהן שגירש את אשתו לא היה יכול לשוב ולשאתה אם התקיים תנאו. פרטי המקרה הנזכר כאן מפורשים, כנראה, בתשובת מהרי"ק, אלא ששם לא נזכר שכתב הגט עשה את דרכו לארץ-ישראל. מסתבר, שמדובר בגט שסידר מהרי"ק ביום א', ט"ז במרחשוון רל"ד/7 בנובמבר 1473 במאנטובה בשביל ר' יעקב בן ר' יוסף הכהן, שמסר את הגט לידי השליח ר' אליעזר בן ר' מנחם, על-מנת שימסור אותו לאשתו בונה בת ר' מנחם בפאביה. הגט נמסר לידי האישה כעבור שבוע, ביום א', כ"ג במרחשוון רל"ד/14 בנובמבר 1473. תנאי הבעל היה: "אם לא אעבור כנגד פניה מכאן ועד כל חנוכה שנת רל"ה (עד צאת הכוכבים, אור ליום ג' טבת רל"ד לפרט) ק(טף) [12 בדצמבר 1474]), יהא גט מעכשיו ומותרת לכל אדם"; שו"ת ופסקי מהרי"ק החדשים, מהדורת א"ד פינס, ירושלים תש"ל, סימן מח, עמ' 225–227. יש להניח, שהגט סודר במאנטובה, אצל מהרי"ק, ולא בבית-הדין של פאביה, בגלל הבעייתיות ההלכתית בסידור גט על-תנאי. מכל-מקום, הבעל כתב את הגט במאנטובה, הנמצאת בין פאביה לבין ויניציה, ויש אפוא להניח, שהגיע למאנטובה בדרכו לנמל ויניציה על-מנת לצאת בספינה לארץ-ישראל. על-פי התאריכים הנזכרים כאן התכוון הבעל להפליג באחת הספינות האחרונות שיצאו לדרכן מזרחה קודם להפסקת ההפלגות בים התיכון בחורף, ובכוונתו היה לשוב על סיפונה של אחת הספינות האחרונות שעזבו את חופי ארץ-ישראל או שכונתיה בשלהי הקיץ שלאחר-מכן. תכנית המסע הביאה בחשבון שהות בת 13 חודשים מחוץ לפאביה, בין יום כתיבת הגט במאנטובה ובין שובו הצפוי. לפי שעה זהו המקרה היחיד הידוע של גט על-תנאי שנכתב על-ידי עולה-לרגל לארץ-ישראל.

ירושלים, מס' 198

שנת 1474

בקוסטדינא¹ נתקנאו ארבעה חרשי משחית על נשיאותו של מ(ורנו) (הרב) ר' מ(שה) (הנזכר) (לעיל)² --- ויצאו עליו עדי שקר ויפח חמס, ונתחבר עמהם (גם) כ(ן) רב (אחד) אשכנזי, שמו ר' משה עשרים וארבעה, כי לא היה לו יד זולתי בעשרים וארבעה.³ ויען כי אז שלחו את עשרים וארבעה (הנזכר) (לעיל) לקבץ מעות מהקהילות לשם עניי ירושלים תיבנה) (ותכונן) (במהרה) (בימינו),⁴ והלך בקוסטדינא ושאל מהם ולא נתנו לו אלא זעיר שם זעיר שם. והלך אל הרב ושאל ממנו עזר, שלא היו חוששים מפניו ולא היו שומעים לו. ואז היו שנות חירום בין התוגר מלך קוסטדינא ובין שולטאנו מלך מצרים,⁵ והרב נתיירא לנפשו, פן ידע המלך שהוא סבה שיוציאו מעות מארצו לשלחם בארצות אויביו, לכן לא עזרו, אך לא מנע ג(ם) כ(ן) בידו. ובראותם הקהלות שהרב לא עזרו ולא חזק דבריו, לא שמעו ולא שתו על לבם דברי עשרים וארבעה (הנזכר) (לעיל) ולא קבץ מאומה.

מקור: כ"י אוקספורד, בודליאנה, Opp. Add. 4° 194. (קטלוג נויבאוואר, מס' 2551), דף 5 ע"א-ע"ב – איגרת בסי נעם וחובלים לר' אליהו קפשאל.

פירסום: מ' בניהו, זאבים טורפים את בנימין, נועם וחובלים, תשובת רבי אליהו קפשאל לרבי דוד ויטאל, תל-אביב תש"ך, עמ' 7778; מ' לאטיש, לקוטים שונים מספר דבי אליהו לר' אליהו קפשלי, פאדובה תרכ"ט, עמ' 1314.

ספרות: גרץ ושפי"ר, ו, עמ' 305–307; 435–433; פריימן, שליחים ועולים, עמ' 188–192; א' גוטליב, "ויכוח הגלגול בקנדיאה במאה הטי"ו", מחקרים בספרות הקבלה, תל-אביב תשל"ו, עמ' 371; מ' בניהו, רבי אליהו קפשאל איש קנדיאה, תל-אביב תשמ"ג, עמ' לב-לה.

- 1 היא קושטא.
- 2 ר' משה קפשאל (1420–1426), רבה של קושטא בימי השלטון הביזאנטי וחכם-באשי של יהודי האימפריה העות'מאנית אחרי כיבוש קושטא בשנת 1453. בן למשפחה מקנדיאה.
- 3 אין ממש בביאורו הקנטרני של קפשאל לבינוי "עשרים וארבעה", שהרי כך כונה האיש הן במכתבי-המלצה הן בפיו-הוא. פעמים אחדות הוא נזכר בתואר "מורינו הרב" (וראה להלן, מס' 200) ובתארים נכבדים אחרים, וכבר גרץ חלק על ביאורו של קפשאל. דומה, כי הכינוי הוא תרגום של מקום מוצאו Vierundzwanzig Hofe במדינת Wurtemberg שבדרום גרמניה. חכם נוסף המכונה בכינוי זה נזכר בסי לקט יושר. ראה: י' פריימאן, לקט יושר, ברלין תרס"ד, מבוא, סימן ז, עמ' XVIII (וראה גם להלן, מס' 219).

- 4 מנוסח הדברים עולה, כי הכספים שהתכוון השליח לאסוף נאספו לפני בואו. ידיעה זו היא הראשונה המתארת פעולת שליח ארץ-ישראל בקהילות הגולה בימי הביניים. מעט לפני-כן מופיעות הידיעות הראשונות על שליחי ארץ-ישראל: משנת 1455 (לעיל, מס' 177) ומשנת 1473 (לעיל, מס' 192). דומה, שמיסוד השליחות חל בעיקר בתקופה זו (וראה להלן, מס' 199–200). וראה בעניין זה עוד, ריינר, הנהגת הקהילה, עמ' 57–58.
- 5 הכוונה למלחמות בין הממלוכים ובין העות'מאנים בימי הסולטאן הממלוכי אלמלך אלאשרף קאית ביי והסולטאן העות'מאני מוחמד השני. משלושת המקורות העוסקים במחלוקת שבין ר' משה קפשאלי למהר"ק המקור שלפנינו הוא היחיד המזכיר את חלקו של ר' משה עשרים וארבעה במחלוקת. וראה: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 189–190.

שנת 1474 / 5

ירושלים, מס' 199

וזה עשיתי אני מכאל להרב) ר' משה אשכנזי שליח אנשי ירושלים ת(בנה) ו(תכונן) ב(מהרה) ש(נת) הרל"ד.¹

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 105, דף 184 ע"ב – מיעון בראש מכתב-המלצה שכתב ר' מיכאל באלבו בקנדיאה למען ר' משה עשרים וארבעה, שליח ירושלים.

פורסם: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 198.

ספרות: יערי, שלוחי ארץ-ישראל, עמ' 214–217; ש"ז שז"ר, "ר' משה עשרים וארבע", אורי דורות, ירושלים תשל"א, עמ' 232–233.

- 1 שנת 1474. על-פי ציון השנים כאן יש לתקן את דברי גרץ (ו, עמ' 305–307), המייחס את שליחותו של ר' משה לשנת 1487. כותב ההמלצות הוא מיכאל באלבו, בן לאחת המשפחות הנכבדות בקנדיאה שבכרתים וממנהיגי הקהילה שם. לדעת פריימן קיימו שליחי ארץ-ישראל את חתימות שולחיהם בקנדיאה, ולכן עברו שם השליחים. כבר במחצית השנייה של המאה הי"ד קוימו חתימות חכמים ירושלמיים בקנדיאה (וראה לעיל, מס' 101 והערה 1 שם; והשווה גם לעיל, מס' 185). פניות דומות בראשי מכתבי-המלצה ראה להלן, מס' 200–201.

שנת 1474 / 5

ירושלים, מס' 200

וזה עשיתי להרב) ר' משה אשכנזי¹ עשרים) וארבעה שליח ירושלים² ת(בנה) ו(תכונן) למה שמ(ורנו) ה(רב) ר' משה אשכנזי³ שי(חיה) מוביל כתבינו זה, איש נודע במעלות(ת), במדות, במלחמתה של תורה, וכל רז לא אניס ליה די רוח אלהין קדישין ביה. ונהירו ושכלתנו וחכמתא יתירא השתכחת ביה ובנין מבי יהודאי די דירין בירושלם מדינתא די אלהא רבה, ליה יהיבו יקר ופקידו יתיה למעבד שליחתהון כמה דתחזו באגרתא די מסרו בידוהי אחשדרפניא סגניא ופחותא.⁴

מקור: כ"י ספריית הוואטיקאן, 105, דף 188 ע"א – מיעון בראש מכתב-המלצה שכתב ר' מיכאל באלבו בקנדיאה למען ר' משה עשרים וארבעה, שליח ירושלים.

פורסם: פריימן, שליחים ועולים, עמ' 199.

תרגום

וכל סוד לא נעלם ממנו, כי רוח אלוהים בו. ויש בו הארה ושכל וחכמה יתירה. ואנשים מן היהודים הגרים בירושלים עיר האלוהים העניקו לו כבוד ומינו אותו לעשות את שליחותם, כפי שתראו באיגרת שמסרו בידו נכבדי ירושלים.

ספרות: ראה לעיל, מס' 199.

- 1 ראה לעיל, מס' 199 והערה 1 שם.
- 2 המטבע "שליח ירושלים" נזכר כאן לראשונה. וראה לעיל, מס' 198, הערה 4.
- 3 ראה לעיל, מס' 198, הערה 3.
- 4 על-פי דניאל ד; ו; ה; ג; מאן, שאיגרת-ההמלצה של באלבו נוספו לאיגרות השליחות של נכבדי ירושלים, והיה בהם משום אישור איגרת השליחות. וראה גם מס' 199 ו-201.